

BOŻENA NADOLNA

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

**DYLEMATY POMIARU AKTYWÓW I PASYWÓW
W ŚWIETLE MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW
SPRAWOZDAWCZOŚCI FINANSOWEJ**

Wprowadzenie

Rachunkowość należy do nauk społecznych. Przyjęte w niej rozwiązania w zakresie ujmowania, wyceny, prezentacji i ujawniania informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki gospodarczej są konsekwencją wyboru dokonanego przez praktyków i teoretyków rachunkowości. Współcześnie w większości krajów wybór ten jest realizowany na podstawie procesu konsultacji w trakcie opracowania międzynarodowych standardów rachunkowości. Dużo uwagi poświęca się w nim zasadom pomiaru aktywów i pasywów oraz elementów kształtujących wynik finansowy. Instytucje ustanawiające standardy rachunkowości poszukują możliwie najlepszych kanonów tego pomiaru. Obecnie szczególne miejsce w tym procesie przypisuje się wspólnym pracom projektowym Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (*ang. IASB – International Accounting Standards Board*) ustanawiającej Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (*ang. IFRS – International Financial Report Standard*) oraz Rady Finansowych Standardów Rachunkowości (*ang. FASB - Financial Accounting Standards Board*) opracowującej amerykańskie standardy rachunkowości (*ang. US GAAP - Generally Accepted Accounting Principle in United States*).

Celem artykułu jest przedstawienie poglądów w zakresie wyceny aktywów i pasywów w kontekście zmian założeń konceptualnych międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej oraz projektu standardu dotyczącego pomiaru wartości godziwej. W artykule zostanie zaprezentowana istota, uwarunkowania oraz podejścia do pomiarów aktywów i pasywów stosowanych w

międzynarodowych standardach sprawozdawczości finansowej. Następnie zostaną omówione zalety i ograniczenia pomiaru dokonywanego za pomocą wartości godziwej, która staje się dominującą kategorią wyceny pozycji sprawozdawczych.

1. Podejścia do modeli wyceny w międzynarodowych standardach sprawozdawczości finansowej

Współczesna debata na temat zasad pomiaru wykorzystywanych przy formułowaniu międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej odbywa się w ramach następujących projektów:¹

- zmian Ram Konceptualnych (CF - *Conceptual Frameworks*) IASB,
- pomiaru wartości godziwej (*ang. FVM - Fair Value Measurement*)

Projekt Ram Konceptualnych (*ang. MCF- Measurement Conceptual Framework*) zajmuje się między innymi problemami związanymi z opracowywaniem koncepcji ustalania podstaw pomiarów, które nadawałyby się do wykorzystania w sprawozdawczości finansowej i wyborze konkretnej podstawy pomiaru w określonych okolicznościach wyznaczania standardów. Ponadto projekt ten ma za zadanie określić wpływ celu sprawozdawczości finansowej i cech jakościowych informacji zawartych w sprawozdaniu na wybór podstawy pomiaru.

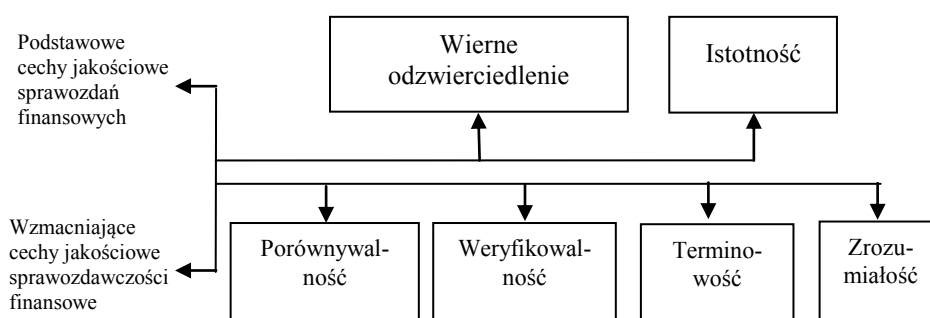
Projekt zasad pomiaru wartości godziwej zajmuje się natomiast wyłącznie interpretacją terminu „wartość godziwa” w ujęciu standardów, a nie okolicznościami jej stosowania.

W rachunkowości pomiar² wyrażony przez wycenę polega na przyporządkowaniu wielkości pieniężnych do obiektów (należności, środków trwałych,

¹ M. E. Barth: Comments of Panelist. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies, Abacus*, vol.46 (1), 2010; s. 120.

² Po raz pierwszy na potrzebę stosowania ogólnie obowiązujących kanonów pomiarów w rachunkowości zwrócił uwagę w 1921 roku niemiecki ekonomista F. Schmidt w książce „Die organische Tageswertbilanz”, a następnie w 1926 E. Schmalenbach w książce „Dynamische Bilanz”. W obszarze anglojęzycznym problem ten jako pierwszy w 1929 roku omawiał J.B. Canning w książce „Economics of Accountancy”. Kolejno do tego zagadnienia powrócili w 1959 roku R. Chambers w książce „Measurement and Misrepresentation, czy R.H. Homburger w 1961 w artykule „Measurement in Accounting” oraz G. Staubus w książce „A Theory of Accounting to Investors”, następnie w 1963 H. Biermann w artykule „Measurement and Accounting” oraz E.O. Edwards i P.W. Bell w książce „Theory and Measurement of Business Income”, jak również wydany w 1964 podręczniku przez R. Mattessicha „Accounting and Analytical Methods :Measurement and Projection of Income and Wealth in the Micro-and Macro Economy” oraz w 1967 roku w pracy Y. Ijiriego „The Foundations of Accounting Measurement: A Mathematical, Economic and Behavioral Enquiry”. Współcześnie problematyka pomiarów w rachunkowości odnosi się głównie do rozwiązań dyskutowanych w ramach prac nad międzynarodowymi standardami sprawozdawczości finansowej, takich teoretyków rachunkowości, jak: J.S. Demski, G. Whittington, G. Dean, M. Barth, J.C. Fellingham, A. Lennard oraz wielu innych reprezentujących

inwestycji długoterminowych) lub zdarzeń (sprzedaż produktów, zakup towarów itd.) powiązanych z przedsiębiorstwem. E.A. Hendriksen i M.F. van Breda uznają proces wyceny za przyporządkowanie wartości nie tyle do obiektów, co do ich określonych cech, jak na przykład możliwości produkcyjnych środków trwałych czy w wypadku należności terminu zapłaty.³ Wybór metody pomiaru aktywów i pasywów jest zdeterminowany celem sporządzania sprawozdania finansowego oraz cechami jakościowymi informacji sprawozdawczych. Projekt Ram Konceptualnych za podstawowe cechy jakościowe uznaje wierne odzwierciedlenie i istotność, które są wspierane przez cechy takie, jak: porównywalność, weryfikowalność, terminowość i zrozumiałość, co przedstawia rysunek 1. Ostatnie cztery cechy uznaje się za wzmacniające, ponieważ informacja nie staje się istotna czy wiernie odzwierciedlona tylko ze względu na możliwość jej zweryfikowania lub porównywalność.

Rys. 1. Cechy jakościowe sprawozdań finansowych

Źródło: opracowanie własne.

W Ramach Konceptualnych MSSF opracowywanych we wspólnym projekcie FASB i IASB, za główny cel sprawozdania finansowego uznaje się zapewnienie informacji na potrzeby bieżącej oceny pozycji ekonomicznej i wyniku finansowego podmiotu. Definicja ta eksponuje informacyjny cel sprawozdań. Wymaga to określenia spójnych, jednoznacznych i zgodnych z prawdą ekonomiczną metod pomiaru wielkości kształtujących poszczególne pozycje sprawozdawcze. Dyskusja koncentruje się wokół różnych podejść do podstaw pomiaru w rachunkowości, z których każde powoduje określone skutki w bilansie i rachunku zysków i strat. Podejścia te można sklasyfikować według różnych kryteriów, co zostało przedstawione w tabeli 1.

często całkowicie odmienne poglądy w odniesieniu do podstaw pomiarów, które należałoby zastosować w standardach.

³ E. Hendriksen, M. F. van Breda: *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa, 2002, s. 490.

Tabela 1

Podział podstaw pomiarów stosowanych w sprawozdawczości finansowej

Kryterium podziału	Rodzaj kategorii	Kategorie wyceny
Podmiot	Swoiste dla podmiotu	Cena nabycia, koszt wytworzenia, wartość użytkowa, koszt odtworzenia.
	Obiektywne	Wartość godziwa ustalana na podstawie wartości rynkowej.
Czas odzwierciedlenia zdarzeń (klasyfikacja MSSF)	Koszt (cena) historyczny	Cena nabycia, koszt wytworzenia.
	Koszty (ceny) bieżące	Koszt odtworzenia, wartość godziwa (ceny pochodzące z rynku, na których jednostka kupuje aktywa)
	Wartość realizacji	Cena sprzedaży netto, wartość końcowa.
	Wartość bieżąca	Wartość użytkowa
Wymiana z otoczeniem	Wejściowe	Cena nabycia, koszt wytworzenia, koszt odtworzenia.
	Wyjściowe	Przeszłe, bieżące i przyszłe ceny sprzedaży, wartość godziwa
Budowa	Prosta	Wartość godziwa, koszt odtworzenia, cena nabycia, koszt wytworzenia.
	Złożona	Wartość utracona, wartość odzyskiwalna, niższa z wartości ceny nabycia (koszt wytworzenia) i wartości rynkowej (ceny sprzedaży).
Podstawa pomiaru	Jednolite, pojedyncza, czysta	Wszystkie składniki wyceniane według jednej podstawy pomiaru, np. wartości godziwej
	Mieszane	Poszczególne aktywa i pasywa są mierzone przy użyciu różnych podstaw pomiaru, na przykład jedno za pomocą zmodyfikowanego kosztu historycznego, a inne zmodyfikowanych wartości bieżących.

Źródło: opracowanie własne.

Zwolennicy miar swoistych dla podmiotu, takich jak na przykład: wartość użytkowa czy koszt odtworzenia, wskazują, że podstawy pomiarów stosowane do aktywów i pasywów powinny zapewniać ukazanie zakresu, dla którego jest korzystniejsze posiadanie tych samych aktywów przez jednostkę. Wynika to z faktu, że wartość aktywów może być różna dla poszczególnych podmiotów, ponieważ ich ograniczenia i możliwości ekonomiczne są odmienne. Stosowanie miar swoistych dla podmiotu może dostarczyć więcej informacji o wartości danego składnika. Na przykład, może odzwierciedlać umiejętności jego personelu czy powstające synergii. Przyjęcie tych miar prowadzi jednak do uznania w dzisiejszym zysku efektów jeszcze nie zrealizowanych umiejętności czy synergii. Ponadto miarom tym zarzuca się duży subiektywizm ocen oraz trudności z weryfikowalnością zamiarów i oczekiwań podmiotu.

Koncepcją wykorzystującą miary obiektywne bazujące na parametrach rynkowych jest podejście propagujące wycenę składników majątku i zobowiązań według wartości godziwej. W opinii zwolenników tej metody uwzględnia-

nie przez nią głównie perspektywy rynkowej staje się niezawodnym sposobem pomiaru pod warunkiem jednak, że rynki będą kompletne i znajdują się w równowadze konkurencyjnej. W takim wypadku unikalna wartość rynkową będzie można przypisać do każdego składnika aktywów i pasywów, co będzie sprzyjało spójności i porównywalności sprawozdań finansowych. Każdy inny sposób ustalania wartości godziwej może być obarczony subiektywizmem.

Biorąc pod uwagę czas odzwierciedlenia zdarzeń, wyróżnia się podejście historyczne i futurystyczne do wyceny aktywów i pasywów.⁴ Pierwsze z nich bazuje na koncepcji cen (kosztów) historycznych, natomiast drugie na koncepcji wartości bieżących. Cena (koszt) historyczna jest zdefiniowana jako łączna kwota aktywów pieniężnych lub jej ekwiwalentów, którą podmiot gospodarczy musi zapłacić za pozyskanie aktywów, aby sprawować nad nimi kontrolę w celu uzyskania przyszłych korzyści ekonomicznych. Zakłada się, że podejście to, preferując koszty historyczne, lepiej odzwierciedla przeszłość przedsiębiorstwa. Cena nabycia lub koszt wytworzenia są bardziej wiarygodne, gdyż wyrażają cenę rzeczywistej transakcji. W podejściu tym największe znaczenie przypisuje się pomiarowi wyniku finansowego. Bilans stanowi zestawienie rezydualnych wartości, które będą realizowane w przyszłości. Wycena aktywów i pasywów ma natomiast znaczenie drugorzędne. Koncepcja ta ma jednak pewne wady. Ze względu na inflację po pewnym czasie wartość księgową kontrolowanego składnika aktywów może znacznie odbiegać od jego wartości rynkowej. Stosowanie podejścia historycznego nie jest również w stanie wyeliminować problemu addytywności. Dzieje się tak dlatego, że koszty historyczne są ponoszone i modyfikowane w różnym czasie, co oznacza, że odzwierciedlają ceny z różnych momentów.

Przeciwstawną koncepcją jest podejście futurystyczne wykorzystujące do pomiarów koncepcje wartości bieżących, które przedstawiają oczekiwania co do wartości zdarzeń ekonomicznych w danym momencie i w przyszłości. Są one wykorzystywane do wycen głównie w trakcie użytkowania aktywów lub posiadania zobowiązań przez dłuższy czas. W podejściu tym kluczowe znaczenie ma wycena aktywów i pasywów, a mniej istotny staje się pomiar wyniku finansowego.⁵ Stosuje się tutaj takie kategorie wyceny, jak: wartość użytkową, wartość godziwą, cenę sprzedaży czy koszt odtworzenia (bieżący). Każda z tych metod posiada również określone zalety i wady. Na przykład stosowanie kosztu odtworzenia stało się ważnym narzędziem wyceny szczególnie przy prezentowaniu informacji dotyczących wpływu inflacji na działalność przedsiębiorstwa. Za wadę tej podejścia uznaje się możliwość rejestrowania w da-

⁴ J. Turyna: *Modelowa analiza założeń współczesnej rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003, s. 98.

⁵ E. Hendriksen, M. F. van Breda: *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002, s. 99.

nym okresie zysków, które nie zostały osiągnięte przez sprzedaż. Innym ograniczeniem jest brak możliwości stosowania tej metody do wyceny produktów sezonowych i wzorcowych oraz dóbr wytwarzanych starymi metodami, gdyż w tych sytuacjach nie będzie występował ich odpowiednik rynkowy.

Nie mniej istotne z punktu widzenia podejmowania decyzji ekonomicznych jest wyeksponowanie pomiarów ze względu na proces wymiany między przedsiębiorstwem a otoczeniem. Przedsiębiorstwo występuje na rynku jako nabywca i sprzedawca. Ceny wymiany są więc kształtowane przez rynek. W sytuacji nabycia tworzą one wartości wejściowe, a w przypadku sprzedaży - wyjściowe. Wartości wejściowe odzwierciedlają wartość nakładów poniesionych na pozyskanie zasobów gospodarczych wykorzystywanych w prowadzonej przez przedsiębiorstwo działalności. Do takich cen należą cena nabycia lub koszt (wartość) odtworzenia. Stosując ceny z rynku wejściowego sprawozdawczość finansowa może umożliwić istotny wgląd w działalność przedsiębiorstwa przez porównanie jego kosztów z wartością tego, co otrzymuje w zamian. Jeżeli koszty zostaną ustalone na podstawie bieżących wartości wejściowych, na przykład kosztu odtworzenia, to sprawozdawczość finansowa może ukazać bieżące marże operacyjne.⁶ Przy prezentacji informacji to będzie wymagać oddzielenia zysków operacyjnych od zysków z tytułu posiadania danego składnika aktywów.

Wartości wyjściowe odzwierciedlają natomiast wpływy uzyskane przez przedsiębiorstwo, obliczone na podstawie ceny sprzedanych aktywów. Postęp w ustalaniu standardów wydaje się przyjmować kierunek wartości wyjściowych, z wykorzystaniem ich podstawowej kategorii, jaką jest wartość godziwa.

Kolejny podział dotyczy budowy (struktury) poszczególnych kategorii wyceny. W jego ramach można wyodrębnić miary proste oraz złożone. Do miar prostych zalicza się cenę nabycia, koszt wytworzenia, wartość godziwą czy cenę sprzedaży. Podejście propagujące proste metody jest ukierunkowane na spójność sprawozdań przez unikanie niedopasowania poszczególnych pozycji i uzyskanie pełniejszej porównywalności sprawozdań. Na miary złożone składa się kilka miar prostych, które są między sobą porównywane. Na przykład, „cena niższa z ceny nabycia i ceny sprzedaży netto” czy wartość utracona (*ang. Deprival value*)⁷. Kategorie te w sposób bardziej precyzyjny określają, w jaki

⁶ A. Lennard: *The case and entry value. A Defence of Replacement Cost*, Journal of Accounting, Finance of Business Studies, Abacus, vol, 46, no 1. 2010, s. 97.

⁷ Model wartości utraconej wskazuje, że jeżeli podmiot zostałby pozbawiony składnika aktywów to nie straciłby przyszłych wpływów, gdyż jego strata byłaby po prostu kosztem odtworzenia. Tak więc koszt ten ujmuje zakres w jakim środek przynosi korzyść podmiotowi. Wartość utracona stanowiła podstawę już nie obowiązującego w USA SFAS 33 „Sprawozdawczość finansowa i zmiany cen” oraz brytyjskiego standardu SSAP 16 o podobnym tytule. Pomiar wartości utraconej wymaga porównania trzech różnych miar bieżących: kosztu odtworzenia, wartości użytkowej oraz ceny sprzedaży netto. Wielkości te są elementem algorytmu decyzyjnego, w któ-

sposób może zostać osiągnięty cel działalności. Przykładowo w wypadku wartości utraconej próbuje się zmierzyć maksymalną wartość aktywów dla ich właściciela w przypadku ich utraty. W tym celu korzysta się z algorytmu wyboru kategorii wyceny z kilku wartości bieżących. Za wady tych metod uznaje się pracochłonność ich ustalania oraz mniejszą zrozumiałość.

Kolejnym problemem, który wymagał rozstrzygnięcia w ramach Ram Konceptualnych był wybór podejścia odnośnie do podstawy pomiaru poszczególnych składników aktywów i zobowiązań. Wybór ten był dokonywany między pojedynczym (czystym) a mieszanym podejściem do pomiaru. Pojedyncza podstawa pomiaru zakłada stosowanie jednej podstawy pomiarów w odniesieniu do wszystkich aktywów i zobowiązań, natomiast system mieszany przewiduje wspólne stosowanie pewnych form zmodyfikowanego kosztu historycznego oraz wartości bieżącej w tym zakresie. Zdaniem M. Barth użycie mieszane systemu pomiaru, w którym poszczególne aktywa i pasywa są mierzone za pomocą różnych podstaw pomiaru, prowadzi do addytywności. Uważa ona, że dodawanie wielkości według różnych podstaw pomiaru przypomina dodawanie jabłek do pomarańczy.⁸ Nie mniej wydaje się, że użycie mieszanych metody wyceny jest niezbędne, gdyż efektywność poszczególnych metod jest odmienna dla różnych aktywów czy nawet podmiotów. Jak zauważa G. Whittington, w rachunkowości finansowej odpowiednikiem stosowanej w rachunkowości zarządczej maksymy Clarka „różne koszty dla różnych celów” jest zasada „różne miary dla różnych celów”⁹. Podobny pogląd reprezentuje S. Penman, uznając, że miary kosztowe mogą zapewnić pozytywne marże z obrotu dla prognoz operacyjnych przepływów pieniężnych w bieżącej działalności podmiotu, natomiast wartości godziwe mogą być bardziej niezawodnym środkiem do wyceny portfeli inwestycyjnych¹⁰.

W literaturze z zakresu rachunkowości pojawiały się również propozycje raportowania za pomocą wielu przeciwstawnych miar wartości poszczególnych aktywów i pasywów w jednym sprawozdaniu (tzw. sprawozdawczość z użyciem wielu kolumn). W praktyce jednak to podejście nie znalazło wielu zwolenników, gdyż uznano je za niepraktyczne, kosztowne, a nawet mylące.

rym wartość utracona stanowi niższą z kosztu odtworzenia i ceny sprzedaży netto lub wartości użytkowej w zależności od tego, która z tych wartości jest wyższa. (W. Baxter, *The Case for Deprival Value*, The Institute of Chartered Accountants of Scotland, 2003. s. 1-23.

⁸ M. E. Barth: Comments of Panelist. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies*, Abacus, vol.46 (1), 2010; s. 122.

⁹ S.H. Penman: *Financial Reporting Quality: Is fair Value a Plus or a Minus?*, Accounting and Business Research, Special Issue, International Accounting Policy Forum, 2007, s. 34.

¹⁰ G. Whittington: *Deprival Value and Price Change Accounting in the U.K.*, A Journal of Accounting, Finance and Business Studies ABACUS, Vol. 34, No. 1, 1998, s.107.

2. Problemy identyfikacji wartości godziwej w ujęciu projektu standardu „Pomiar wartości godziwej”

Informacje z rachunkowości służą raczej jako dane wejściowe wykorzystywane na potrzeby modeli decyzyjnych użytkowników tych informacji niż stanowią decydujące oszacowania. W związku z tym wybór podstawy pomiaru powinien uwzględniać kontekst rynkowy w celu obiektywizacji informacji i zapewnienia porównywalności informacji sprawozdawczych poszczególnych podmiotów. Zadanie to realizuje koncepcja pomiaru według wartości godziwej. Interpretacja tego pojęcia stanowi przedmiot przygotowywanego standardu „Pomiar wartości godziwej”. Definiuje się w nim wartość godziwą jako cenę, która zostałaby otrzymana ze sprzedaży składnika aktywów lub zapłacona w przypadku przekazania zobowiązań w zwykłej transakcji między uczestnikami rynku na dzień pomiaru.

Z definicji wynika, że wartość godziwa jest ceną wyjściową z punktu widzenia sprzedawcy na dzień przeprowadzenia wyceny. Wartość tę ustala się na podstawie regularnych, niewymuszonych transakcji rynkowych. Przebiegają one między uczestnikami rynku, którymi są kupujący i sprzedający. Dokonany przez nich wybór rynku powinien być dla jednostki najkorzystniejszy. Ponadto zakłada się, że każdy uczestnik tego rynku posiada podobne informacje na temat wartości przedmiotu transakcji. W każdej sytuacji wartość godziwa powinna odzwierciedlać założenia, jakie przyjęliby uczestnicy rynku przy ustalaniu ceny danego składnika aktywów lub zobowiązań. Przy wyznaczaniu wartości zobowiązania zakłada się, że nie zostaje ono spłacone wierzycielowi, lecz przeniesione w dniu wyceny na innego uczestnika rynku, który tym samym zostaje zobligowany do jego zapłaty.

Projekt standardu prezentuje również hierarchię ustalania wartości godziwej w kontekście zachowania jej wiarygodności. Uszeregowanie to zostało przedstawione w tabeli 2. Przewidziana w standardzie hierarchia wartości godziwych wymaga oszacowania ceny, po której nastąpiłaby na rynku zwykła regularna transakcja między uczestnikami w dniu wyceny. Wymaga to wyboru technik wyceny. Standard proponuje trzy podejścia, których charakterystykę przedstawia tabela 3.

Głównym celem pomiaru wartości godziwej jest ustalenie rynkowej ceny wyjściowej. Jeśli nie jest ona dostępna dla danego składnika, to wartość godziwą należy określić szacunkowo. Taki szacunek na ogół uwzględnia przewidywane przyszłe przepływy pieniężne, gdzie zarówno prognozy przepływów pieniężnych, jak i stopa dyskontowa odzwierciedlały założenia, jakie przyjęliby uczestnicy rynku przy wycenianiu aktywów i zobowiązań (IASB, 2009, §. 15). Standard nie traktuje powstałych w ten sposób oszacowań, jako ustaleń gorszych od obserwowanych cen. Szacunki i obserwowane ceny są jedynie odmiennymi środkami dla realizacji celu pomiaru wartości godziwej. Ponieważ

jednak oszacowane ceny wymagają często zastosowania nieobserwowalnych elementów składowych, proponuje się ujawnianie not na temat sposobu szacowania wartości godziwej, aby pomóc użytkownikom sprawozdań finansowych w interpretowaniu uznanych i ujawnionych kwot (IASB, 2009. od §38 do 55).

Tabela 2

Hierarchia wiarygodnego ustalania wartości godziwej

Poziom wiarygodności	Źródła pozyskiwania cen
Poziom 1	Ceny notowane na aktywnych rynkach dla składników aktywów identycznych jak wyceniane.
Poziom 2	Ceny składników podobnych do wycenianych, notowanych na aktywnych rynkach.
	Ceny składników identycznych lub podobnych, notowanych na rynkach nieaktywnych.
	Wartości inne niż notowania cen danego składnika aktywów lub zobowiązań, które można bezpośrednio zaobserwować.
	Wartości uzyskane w sposób pośredni, to znaczy ustalone drogą korelacji lub w inny sposób na podstawie wartości dających się bezpośrednio zaobserwować.
Poziom 3	Założenia jakie przyjęliby uczestnicy rynku przy ustalaniu ceny składnika aktywów lub zobowiązań.

Źródło: opracowanie na podstawie projektu standardu „Pomiar wartości godziwej”.

Tabela 3

Techniki podejść do ustalania wartości godziwej

Nazwa podejścia do techniki	Charakterystyka techniki
Rynkowe	Podstawą ustalania wartości godziwej są ceny oraz inne informacje pozyskane na podstawie transakcji rynkowych, których przedmiotem są identyczne lub podobne do wycenianego składnika aktywów lub zobowiązań.
Dochodowe	Podstawą ustalania wartości godziwej są przeliczenia przyszłych wartości netto przepływów gotówkowych lub dochodów do ich zdyskontowanej wartości bieżącej, co doprowadzi do ustalenia bieżących oczekiwań rynku odnośnie do przyszłych wartości aktywów i zobowiązań.
Cenowo-kosztowe	Podstawą ustalania wartości godziwej są kwoty (cena nabycia lub koszt wytworzenia), które należałoby ponieść w celu odtworzenia zdolności użytkowych składnika aktywów. Zgodnie z tym podejściem cena sprzedaży, którą otrzymałby uczestnik rynku-sprzedawca za dany składnik aktywów, bazuje na cenie / koszcie jakie musiałby ponieść uczestnik rynku – kupujący w celu nabycia lub wytworzenia substytutu tego składnika aktywów o podobnej użyteczności i stopniu zużycia.

Źródło: opracowanie na podstawie projektu standardu „Pomiar wartości godziwej”.

Ponadto standard podkreśla, że wartość godziwa, mimo iż nie jest specyficzna dla podmiotu, może być szacowana na bazie własnych informacji podmiotu. Określenie „specyficzna dla podmiotu” odnosi się przy tym do czegoś, co jest dla niego szczególne, a nie jest jednocześnie dostępne dla innych uczestników rynku. Nie wyklucza to korzystania przez podmiot z jego własnych informacji przy szacowaniu wartości godziwej. W rzeczywistości, w niektórych przypadkach podmiot jest jedynym źródłem informacji, aby dokonać takiego oszacowania. Jeżeli jednak podmiot pozyska informacje, że uczestnicy rynku użyliby innych danych lub gdy specyficzne dla tego podmiotu czynniki są konsekwencją błędnych działań, wówczas należy przeprowadzić korektę wcześniej ustalonej wartości godziwej. Oznacza to, że podmiot może użyć swych własnych informacji, jeżeli ma przekonanie, że inni uczestnicy rynku zastosowaliby takie same informacje.

Niektórzy okazują sceptycyzm wobec przyjmowania poglądów uczestników rynku, ponieważ wychodzą z przekonania, że w tym celu, podmiot raportujący musiałby ich zidentyfikować lub hipotetycznie sobie ich wyobrazić. Dokonać tego powinien, aby określić sposób wykorzystania przez nich danego składnika aktywów i przyjęte założenie co do jego wyceny. Wynika z tego, że podczas szacowania wartości godziwej składnika aktywów podmiot zakłada, iż uczestnicy rynku użyliby tego składnika w taki sam sposób jak dany podmiot, chyba że istnieją dowody, by twierdzić, że podmiot nie użyje tego składnika w możliwie najlepszy sposób. Jeżeli taka sytuacja będzie miała miejsce wówczas najlepszy sposób użytkowania składnika musi stać się podstawą do określenia wartości godziwej, ponieważ to właśnie byłoby odzwierciedlone w cenie rynkowej. Twórcy omawianego projektu bronią się przed zarzutami odchodzenia od obiektywnego ustalania wartości godziwej w przypadku przyjmowania za jej podstawę zachowań hipotetycznych uczestników rynku. Twierdzą, iż celem przyjmowania perspektywy uczestnika rynku jest raczej pomoc, by podmiot mógł zaprezentować bezstronny pogląd na temat wartości danego składnika¹¹.

Kolejnym zarzutem wobec zapisów projektu jest przyjęcie w niektórych sytuacjach kosztu odtworzenia jako podstawy do ustalenia wartości godziwej (IASB, 2009, §38(c)). Prowadzi to do niespójności metodologicznej, ponieważ koszt odtworzenia stanowi koncepcję wartości wejściowej a nie wyjściowej, którą przyjęto dla wartości godziwej. Uzasadnienie zawarte w wyjaśnieniach do standardu, iż koszt odtworzenia w niektórych sytuacjach na wejściu jest równy cenie wyjściowej dla danego składnika aktywów przy odrębnym badaniu kosztów transakcji, nie wydaje się przekonujące. To właśnie koszty transakcji powodują iż wartości wejściowe aktywów nie są równe ich wartościom wyjścio-

¹¹ M. E. Barth: *Comments of Panelist*. „A Journal of Accounting, Finance and Business Studies, Abacus”, vol.46 (1), 2010; s. 125.

wym. Koszty te są specyficzne dla jednostki, w związku z tym trudno mówić o zachowaniu obiektywizmu przy ustalaniu wartości godziwej na podstawie kosztu odtworzenia. Inną niespójnością w projekcie standardu jest przyjęcie za wiarygodny sposób ustalania wartości godziwej dla danego składnika aktywów szacunków przyszłych przepływów pieniężnych, związanych z danym składnikiem i doprowadzanie ich do wartości bieżącej. Nasuwa się w tej sytuacji pytanie o różnicę między ustalaną w taki sposób wartością godziwą a wartością użytkową. Uzasadnieniem jest stwierdzenie, iż w odniesieniu do takiego wyznaczenia wartości godziwej należy przyjąć parametry (stopy dyskontowe, oczekiwania co do stopy inflacji, komponenty szacunkowych korzyści ekonomicznych netto) uczestników rynku, natomiast w wypadku wartości użytkowej - parametry swoiste dla podmiotu. Jeżeli jednak istnieją trudności z identyfikacją przesłanek umożliwiających ustalenie zdolności danego składnika aktywów do przynoszenia korzyści ekonomicznych podmiotowi przy ustalaniu jego wartości użytkowej stanowiącej wielkość swoistą dla podmiotu, to nasuwa się pytanie, z jakich źródeł informacji powinien korzystać wyceniający, aby móc ocenić korzyści ekonomiczne z danego składnika dla hipotetycznego uczestnika rynku. Co będzie w sytuacji, gdy dany składnik majątku ma charakter specjalistyczny i jest przystosowany do potrzeb danej jednostki?

Ponadto wątpliwość budzi podstawowe założenie służące do ustalania wartości godziwej, iż istnieje pewna idealna cena rynkowa oparta na pełnych informacjach w zakresie przedmiotu transakcji. Założenie to z góry przeczy istocie asymetrii informacji, jako motywacji do tworzenia sprawozdań finansowych. Już S.J. Grossman i J.E. Stiglitz wykazali, że asymetria informacyjna wszechobecna na rynkach stanowi podstawowy cel sprawozdań finansowych¹². Wynika z tego, że w świecie idealnych i kompletnych rynków rachunkowość byłaby zbędna, gdyż wszyscy byłiby w pełni poinformowani. Świadczy to, że już w samej istocie rachunkowości istnieje założenie, co do pewnego stopnia niedoskonałości rynków.

Uwagi końcowe

Wśród poglądów dotyczących problemów pomiaru na potrzeby sprawozdawczości finansowej istnieją głębokie rozbieżności. Spór toczy się między zwolennikami wartości godziwej a zwolennikami pomiaru według pozostałych koncepcji wartości bieżących oraz zmodyfikowanego kosztu historycznego. W dyskusjach nad opracowaniem Ram Konceptualnych MSSF przyjęto założenie ustalenia pojedynczej, wyjściowej podstawy pomiaru, która miała zapewnić większą spójność i porównywalność sprawozdań finansowych. Za kategorię

¹² S.J. Grossman, J.E. Stiglitz; *On the Impossibility of Informationally Efficient Markets*, „American Economic Review”, vol.70, (3), 1980, s.405.

taką przyjęto wartość godziwą uznając, iż gwarantuje ona obiektywizm, odzwierciedlając raczej perspektywę rynku niż podmiotowe perspektywy menedżerów. Odrzucono z góry wszystkie metody pomiaru aktywów i zobowiązań swoiste dla podmiotów, takie jak: koszt odtworzenia czy wartość użytkowa. Przyjęcie takiego rozwiązania budzi jednak pewne kontrowersje, szczególnie w odniesieniu do wiarygodnych sposobów ustalania wartości godziwej w inny sposób niż na podstawie cen rynkowych. Należy stwierdzić, że wybór celów w świecie niedoskonałych rynków i asymetrycznych informacji wymaga jednak uwzględnienia pewnych subiektywnych osądów. W związku z tym nie ma innego wyjścia jak zaaprobowanie nieuniknionych ograniczeń sprawozdawczości finansowej.

Literatura

- Barth M.E.: *Comments of Panellist*, „Journal of Accounting, Finance of Business Studies ABACUS”, Vol. 46, No. 1, 2010.
- Baxter W.: *The Case for Deprival Value*, The Institute Of Chartered Accountants of Scotland, 2003.
- Hendriksen E. A., van Breda M.F.: *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002.
- Dean G.: *Background and Case for Exit Price*, „Accounting Journal of Accounting, Finance od Business Studies ABACUS”, Vol. 46, No. 1, 2010.
- Grossman S.J., Stiglitz J.E.: *On the Impossibility of Informationally Efficient Markets*, „American Economic Review”, vol.70, (3)1980.
- Lennard A.: *The case and entry value. A Defence of Replacement Cost*, „Journal of Accounting, Finance od Business Studies, Abacus”, Vol. 46, no 1. 2010.
- Penman H.: *Financial Reporting Quality: Is fair Value a Plus or a Minus?*, Accounting and Business Research, Special Issue, International Accounting Policy Forum, 2007.
- Turyna J.: *Modelowa analiza założeń współczesnej rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.
- Whittington G.: *Deprival Value and Price Change Accounting in the U.K.*, „A Journal of Accounting, Finance od Business Studies ABACUS”, Vol. 34, No. 1, 1998.

dr Bożena Nadolna
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Katedra Rachunkowości
Ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin
Bozena.nadolna@zut.edu.pl

**DILEMMAS OF VALUING ASSETS AND LIABILITIES IN LIGHT
OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS**

Summary

The dynamic development of the economy makes it necessary to become a change in the approach to use measurements in the field of accounting. The aim of this paper is to present views on the approaches to the valuation of items of reporting in the context on changes of conceptual assumptions of international financial reporting standards.

The paper will be presented the issue, conditions and approaches to measurement of assets and liabilities used in international financial reporting standards. Then will be discussed advantages and limitations of measurements of the fair value, which is becoming the dominant approach to the valuation of items reported.

Translated by Bożena Nadolna

